

ПОКРОВИТЕЛЬ ЛЬВОВА

Львів оговтувався після ракетної атаки, а Іванко – від своїх мандрів... Пробудження було невеселим. У голові проносилися картини воскреслої Гілеї – царівни Хортиці та Дніпрових плавнів, духовної покровительки Великого Лугу. Чи не вона покликала меч Арея з виру часу? І він визнав владу Іванка. Ногаєць укотре спіймав облизня, і його лють вихлюпувала-ся в активізацію ворожої навали, що нещадно випалювала українську землю. Дрони та ракети заповнили простір настільки, що їхня присутність до трагічності стала буденністю. Прифронтові області безперервно потерпали під ударами. Чи була загроза для діда Олекси? Бабуся Ксеня з тіткою Маринкою навідріз відмовлялися його залишати. Мама Оленка давала про себе знати, але особливого оптимізму в її розповідях не відчувалося.

Вона мужньо тримала власний фронт як лікарка, мати, дружина та донька. Жінка взяла на свої плечі відповідальність за спокій усієї родини й не могла дати слабину. Як важко бути сильною! Безкінечна втома переходила в хронічну виснажливу форму. Олена приховувала, що Романа перекидають

у Кринки, і несла цей тягар самотужки, водночас переживаючи за чоловіка, батьків та єдиного сина.

Іванка гнітила самотність, яка тепер здавалася ще важчою. Знову безрадісне літо... Саме влітку накривало з головою, бо в пам'яті оживали щасливі дні у Василівці. Окупована, вона знемагала від боїв, руйнувань і знущань над мешканцями. Кілька разів у стрічці новин повідомляли, що в тимчасово окупованій Василівці на Запоріжжі загарбники облаштували катівню, де утримують людей із проукраїнською позицією.

– Слава Богу, мої виїхали, – втішав себе Іванко.

Але то була примарна розрада: дідусь завис між життям і смертю, а бабуся жила єдиним очікуванням його повернення. Що ж робилося в душі тітки Маринки? Невідомість про чоловіка, втрачене життя у Василівці, сини в чужій країні, брат на найнебезпечнішому напрямку... Вона розуміла: якщо війна, не дай Боже, наздожене Романа чи Олену, відповідальність за племінника ляже саме на неї.

А що чекало на юних гуртківців, які підтримували свого вчителя? Чи не викриє їх Андрюха або інший зрадник?

Було про що думати! Меч дався в руки – і зник. І він знову став просто хлопчиком, який вижив, із трагікомічним тавром «Гаррі Поттера».

Ще одне втрачене літо безнадії... Хотілося вити! Але навіть Сіроманко його покинув, а вити на місяць самому було б повним божевіллям. Коли вже та сила Спаса кине його у двобій із Ногайцем? І чи він – єдиний ворог? Скільки нескінченних запитань без відповіді...

Максим обмежувався незмінним: «*Deus vult!*» – «Цього хоче Бог!». Цього було достатньо для утвердження віри, але надто мало для відчуття дружньої підтримки. Іванко більше не міг нести цю ношу самотужки й вирішив відкритися дідусеві Данилу. Нехай слухає і вирішує: онук божевільний чи все ж таки обраний.

Данило слухав уважно, напруживши чоло. Про щось він здогадувався, дещо знав, але решта стала для нього справжнім вибухом. Бідолашний хлопець!

– Пам'ятаєш момент із «Володаря перстнів», коли Сем Гемджі запропонував допомогу Фродо? – тихо мовив Данило. – Він сказав: «Я не можу понести ваш тягар, але я можу понести вас!». Щось схоже скажу і я. Твоє призначення належить лише тобі, але поруч завжди будуть ті, хто тебе любить і готовий підставити плече.

– Я знаю, дідусю, але взагалі нічого не розумію! Мій дар активізується лише в моменти смертельної небезпеки. А коли загроза минає – життя стає таким буденним і марним, що хочеться вити!

– Так працює справжній дар, – суворо глянув дідусь. – Це особлива сила, що проявляється в піковий момент. Вона не може бути забавкою для примхливої дитини.

– Та розумію я! – затнувся Іванко. – І як той Фродо Бегінс, я не шукаю героїства, бо це постійний гніт і відповідальність. До того ж немає жодної системи чи плану. Усе виникає зненацька, у непередбачуваний спосіб і... з волі того «злого генія». Це він керує процесом і прагне мене знищити.

Це зізнання не на жарт тривожило Данила. Онукові загрожувала реальна небезпека, а він – лише літній чоловік, який навряд чи зможе захистити хлопця. Роман та Оленка далеко, і самі постійно в зоні ризику... Хто допоможе? Львів перетворювався на справжній Вавилон: натовпи людей вільно переміщалися містом, і важко було ідентифікувати – хто є хто. Чи це справді біженці від війни, чи вдало замасковані ворожі агенти? Головний маркер – мова – знову ігнорувався. «Скверноязичіє» процвітало, соцмережі наповнювалися провокативними вкидами про «мовні утиски». Складалося враження, що Львів знову обрали мішенню для ІПСОшних руснявих картинок. Данило стиснув губи: у кожного свій фронт, своя війна з химерами – уже не вигаданими, а цілком реальними орками й гоблінами, що ховають свою сутність під людською подобою.

Тішила лише думка, що той дивний дар, сила Спаса та вчасна з'ява охоронця-Сіроманця захистять у хвилини небезпеки.

Іванко спостерігав за дідусем і вже потай шкодував, що втаємничив його у свої справи – тепер той відчував постійний страх за життя онука. От навіть було все розповідати! Однак Данило опанував емоції і, зваживши все, прийняв рішення.

– Ми з тобою в одному човні, який має пройти крізь штормові хвилі. Або, – він підморгнув, – вода сама відступить, і ми безпечно дістанемося місця порятунку.

– Ти справді так вважаєш? – здивувався Іванко.

– Ти ж під особливим захистом патрона нашого міста! – дідусь зненацька лягнув себе по чолі.

Іванко все ще не розумів, на що він натякає.

– Ми давно не влаштовували мандрівок містом. Сьогодні неспокотно, варто прогулятися.

– А бабуся?

– Вона лише втішиться, що ми не скнітимемо вдома, і зможе спокійно відвести душу із сусідкою.

– Ну... гаразд, – дещо неохоче погодився Іванко.

Він і сам дивувався собі – став таким собі затворником, ніби ховався від світу й самого себе. Варто було й справді вийти назовні, скинути ту вампірську полуду, що тримала розум у полоні темряви.

– Ходімо на світло, – уперше за довгий час усміхнувся хлопець. – І куди саме вирушаємо?

– До покровителя, звісно.

Дорогою дідусь розповідав історію свого знайомства з бабусею. Хлопець почувався ніяково – він ніколи не цікавився, як зійшлися батьки матері, хоча про діда Олексу та бабцю Ксеню знав усе змалечку. Але дідусь Данило ніби й не помічав знічення онука. Здавалося, ця розповідь мала навіяти йому теплі спогади про Марічку...

– Мою родину вивезли в Сибір. Їхній ошатний особняк у районі нинішньої вулиці Коновальця «експропріювали», а згодом знесли й збудували на тому місці готель «Турист». Будинок був затишним, хоч і потребував ремонту. Нащадкам «визволителів», які там оселилися, вигідніше було віддати землю під забудову й переїхати в багатоповерхівку, ніж вкладати кошти в реставрацію. Тим паче, що вони виторгували собі кілька квартир... А місце ж було чудове, неподалік Піскових озер! Утім, я того не застав, бо народився в Північному Казахстані – у так званому Сірому Клині.

– Що це за Клин такий? – Іванко знав про Зелений, але не чув про інший.

– Наприкінці ХІХ століття «клинами» називали заселені українцями землі на схід від основної території України. Колонії на Далекому Сході, як ти знаєш, називалися Зеленим Клином. У Сибіру та

Північному Казахстані був Сірий Клин, у Надволжі – Жовтий, а на Кубані – Малиновий Клин.

– Оце так барвиста картинка!

– І зовсім невесела, якщо зважити, що українців примусово депортували з рідних домівок у заслання, – сумно прорік Данило.

– Так, – радість як рукою зняло.

– Мій дідусь був священником, який не погодився перейти в московське православ'я, тому всю родину й відправили на «перевиховання». До Львова повернулися тільки мій батько зі своєю матір'ю, і жити довелося в тимчасових прихистках. Аж поки один чоловік, який пам'ятав отця Стефана, не допоміг їм. Він улаштував їх до лікарні, колишньої Народної лічниці, яку власним коштом заснував владика Андрей Шептицький. У ній безоплатно лікувалися ті, хто не мав грошей. Свого часу на лікуванні там перебував Іван Франко, який помирав... Під час Першої та Другої світових воєн у цьому шпиталі рятували поранених військових. За совітів його перетворили на 3-тю міську лікарню.

От у ній і працювали моя бабуся з батьком. Спочатку були санітаркою та різноробочим. Бабусі дали мізерну пенсію, а батько вивчився на майстра. У ті часи робочих рук бракувало, тому й вдалося влаштуватися. Прихисток вони знайшли в невеликій квартирці в мурах Святоюрської гори... В лікарні батько позна-

йомився з молодого санітаркою, моєю мамою, родину якої депортували з Польщі. «Операція Вісла» – це історія про геноцид українців. Але сьогодні моя розповідь про інше. От ми й прийшли, – видихнув дідусь.

Підійматися під гору вулицею Озаркевича було важкувато, ще й розповідати, але Данило давно мав це зробити.

– Ми познайомилися в сквері біля цирку... Бабуся родина пережила «рай» перших «визволителів» – майже нікого не залишилося. Коли ми побралися, скрутно велося попервах. Деякий час жили на території ансамблю Святоюрської гори. Звідти відкривався чудовий краєвид на місто. Воно таке давнє! Мабуть, милуючись цією красою, молодий і закоханий я й вирішив присвятити життя вивченню минулого. За найменшої нагоди намагався дослідити пережите та побачене одним із найвеличніших пагорбів Львова.

Дідусь запропонував відпочити на лавочці в тіні дерев навпроти пам'ятника Праведному владичі Андрею Шептицькому.

– Як тут затишно, – визнав Іванко. – І як добре, що ти сьогодні не працюєш.

Данило все ще не міг покинути улюбленої роботи. Звісно, тепер він уже не просиджував у вкритих тисячолітнім пилом архівах, а консультував і допомагав молодим спеціалістам.

– Я радий, що сьогодні ми вкотре помандруємо в далеке минуле. Пропоную звернутися до першої офіційної хроніки про минуле нашого міста – «Потрійного Львова» знаного тобою Бартоломея Зиморовича.

Іванко виразно пам'ятав ту ніч у підхрамовому музеї і навіть зустрів... із визначним львівським істориком, радником і бургомістром Зиморовичем.

– Бартоломей охопив період із 1270-го по 1632 рік і, звісно, про княжий Львів черпав інформацію з доступних тоді джерел, – розповідав дідусь. – Але сам знаєш: літописці часто прикрашали або й вигадували події, тож сприймати все за чисту монету не варто.

– Як у Геродота, – пригадав Іванко.

– Справді, часом художня вигадка додавала романтизму й легендарності, проте надмір фантазії спотворює сприйняття часу. Так сталося і з Юрським Святогір'ям. Зиморович мав доступ до джерел, які згодом знищила чергова пожежа. У них стверджувалося, що гора була вкрита густим буковим лісом. У 1280 році з цих дерев на самій вершині князь Лев збудував перший дерев'яний монастир для свого стрийка – князя Василька. «Альтаною посеред раю» називав наше місто інший мемуарист, автор подорожніх нотаток, купець, а згодом чернець Мартин Ґруневеґ. Так от, він описав те, що тобі точно сподобається.

Іванко заплющив очі. Він хотів поринути в той далекий час, сповнений лицарської звитяги та слави князів давньої України. Князь Лев, розбудовуючи місто, вивчав кожен клаптик землі. За його наказом досліджували всі околиці.

– Але ж наша місцина вже була обжита людьми? – уточнив хлопець.

– Звісно, і згодом ми повернемося до цієї теми, – твердо пообіцяв дідусь.

Він поки не вважав за потрібне втаємничувати онука у більш давні пласти історії, тому обмежився розповіддю:

– І от одного дня слуги натрапили на лігво дракона. Князь убив змія, а на горі наказав збудувати церкву на честь святого Юрія-Змієборця і віддати місто під його опіку. Сучасні дослідники спадщини Груневеґа зазначають, що неподалік церкви в скелі була печера дракона, яку називали Змієвою ямою. Є також свідчення, що 1765 року єпископ Лев Шептицький наказав замурувати печеру з південно-західного боку Святоюрської гори і збудувати там кузню. Ця печера була відома як «печера Василіска».

– Як у Гаррі Поттері, – чергова аналогія пробігла холодком по плечах хлопця. – Змій, василіск... це ж різні істоти. А ще дракон... Чи є в цьому бодай дешиця правди?

– Важко сказати. Нині підтверджень немає, бо ні печера, ні скеля не вціліли. Коли наприкінці XVIII століття розпочалася грандіозна розбудова, весь камінь пішов у діло. Печера львівського дракона гіпотетично містилася там, де нині гай за південно-західним муром Святоюрського комплексу – на схилі гори, що піднімається над вулицею Городоцькою, з боку вулиці Озаркевича.

– Тобто тієї самої дороги, якою ми щойно чвалали?!

– О так! – розсміявся дідусь. – Нарешті! – раптом він закивав кур'єрові служби доставки.

Під'їхав хлопчина на велосипеді й дістав зі своєї кур'єрської термосумки холодний пакунок.

– Я добре його зберіг, надійно обклав льодом, – виправдовувався хлопчак, нарікаючи на затримку через літній колапс на дорогах.

Дідусь мовчки розрахувався і кивнув на знак подяки. Звеселений кур'єр отримав ще й «чайові» та швиденько скочив на свого залізного «коня».

– Що це за морозяна несподіванка? – округлив очі Іванко.

– Літо, спека... – дідусь почав розгортати пакунок. За мить у руках хлопця опинилося морозиво та пляшечка лимонаду.

– Оце сюрприз! – зрадів той.

– Смачні льоди дуже доречні, коли розмова заходить про вогняних драконів, – змовницьки підморгнув дідусь.

– Ну ти й хитрун, але мені подобається! – Іванкові раптом стало так затишно й спокійно, мов у безтурботному дитинстві.

Йому було байдуже до ровесників, які тусувалися поруч і зверхньо його оглядали. Мовляв: сидить тут із якимось дідуганом, ще й морозивом холоднючим душиться, замість того щоб закадрити якусь юну фею... Одну з тих, що манірно кривили пухкі губки й презирливо кліпали нарощеними віями. Такі дівчата зовсім не вабили Іванка. Його кохана Марічка навіки полонила серце природною вродою, щирістю, розумом і тонкою романтичною душею. Штучні «барбі» не викликали в нього захоплення, тож їхня зневага ніяк не впливала на його апетит. Швидко впоравшись зі своєю порцією, він нетерпляче чекав, поки дідусь без поспіху закінчить смакувати ласощами.

– Ну ж бо, юначе, до роботи, – задоволено потер руки дідусь. – Ми достатньо охололи, щоб упритул підступити до тих, хто дихає вогнем. Так у Середньовіччі повелося: кожне поважне місто мусило мати у своєму арсеналі легенду про змія чи дракона. Пам'ятаєш Кирила Кожум'яку? Після того як він убив Змія, урочище, де мешкала потвора, стали на-

зивати Кожум'яками, а на місці бою звели Кирилівську церкву.

– То її назвали на честь цього богатиря?

– То легенда Києва. Цю церкву на Дорогожичах зводив до 1146 року Великий князь київський, сіверський і чернігівський Всеволод Ольгович, правнук Ярослава Мудрого. Та церква-фортеця слугувала для зміцнення околиць «стольного града». Її звели на місці легендарного бою, а присвятили святим Кирилу та Афанасію Олександрійським.

– Ти так усе пам'ятаєш? – подивувався онук.

– Я готувався до нашої мандрівки, – ледь усміхнувся кутиками губ дідусь.

– Сіверський князь... Щось знайоме... Чекай-чекай... «Слово про Ігорів похід»! Князь Ігор Святославич!

– Він був рідним племінником Всеволода, – задоволено кивнув Данило. – До речі, його хресне ім'я було Георгій...

– Тобто Юрій... Усе цікавіше й цікавіше, – зауважив Іванко.

– Хе! Та ми лише на початку цієї розвідки, – втішно повідомив чоловік. – Тому не марнуймо часу. Найдавнішими скульптурними зображеннями дракона в Україні є барельєфи XII століття в Успенській церкві села Крилос та в Борисоглібському соборі Чернігова.

– Дракони на церквах?

– Чому б ні? Згадай горгулій, грифонів, химер та іншу нечисть на соборі Нотр-Дам у Парижі. Такі барельєфи є й у Львові: на Успенській церкві та каплиці Боїмів. Є свій дракон на готелі «Жорж». А собор святого Юра вінчають постаті святого Георгія та поверженого змія-дракона. Нині, у час війни, ця унікальна робота Йогана Георга Пінзеля особливо ретельно оберігається від знищення. А скільки тих змієподібних істот затаїлося в оздобах фасадів, балконів, мереживних решіток! На вулиці Вірменській є навіть дракон-прапоротримач. Сучасний Юрій Змієборець як покровитель стражів порядку височіє і на площі генерала Григоренка.

– Голова йде обертом! Наше місто не Лева, а драконів! – розсміявся Іванко.

– Головне, що під патронатом святого Змієборця, – повчально додав дідусь. – А тепер час зайти до храму. Помолимося біля чудотворної Теребовлянської ікони Богородиці, біля Плащаниці та мощей святих за наших рідних, – голос дідуся посмутнішав.

– І попросимо допомоги у святого Юрія...

Вони минули пам'ятник владиці Андрею Шептицькому. Іванко на мить зупинився, вдивляючись у титанічну постать українського Мойсея, і раптом запитав:

– Дідусю, навіщо Богдан Хмельницький у спілці з татарами й москалями взяв в облогу Львів? Чому козаки сплюндрували собор і повбивали людей за

мурами? Чи була та військова операція виправданою і необхідною? Я ж... – він ледь не прохопився, що зустрічався з молодим спудеєм Богданом біля Єзуїтського колегіуму.

– Насамперед, – зітхнув дідусь, – маєш зрозуміти, що війна нікому добра ще не принесла... Але хтось нападає і нищить, а хтось мусить захищатися... Для мене це дразлива тема. Роки досліджень і аналізу. Я так і не спромігся визначитися в мотивах облоги та її зняття. Що керувало Богданом Хмельницьким? Бажання звільнити українців Галичини, виконати зобов'язання перед союзниками чи якісь особисті міркування? І, відповідно, що вплинуло на його рішення обмежитися викупом? Це складно і дуже суб'єктивно. Польські історики сприймали це під своїм кутом зору, промосковсько-радянські гнули свою «лінію партії». Як те бачили самі українці – мало кого хвилювало...

У вересні 1655 року Богдан Хмельницький із московським військом Василя Бутурліна і татарами оточували місто. Козацькі сили зосередилися зі сходу, півдня і південного заходу. Московський табір розташувався на захід і північ від оточеного середмістя. Хмельницький розмістив свою ставку біля собору Святого Юра. Ставка боярина Василя Бутурліна містилася при Янівській дорозі. Уявив картинку? Поляки відступили, залишивши Львів напризволя-

ще, так само як і князь Ярема Вишневецький. Облога тривала два тижні. Хмельницький використав усі можливі ресурси й варіанти здобуття міста, включно із захопленням стратегічно важливого Високого замку. Проте, коли остаточно зрозумів, що міста йому не взяти, почав перемовини про викуп. Львівський історик Францішек Яворський описував, що відносна пасивність війська свідчила: Хмельницький не поспішає здобувати місто.

– Або не мав наміру дарувати перемогу москалям! – випалив Іванко, аж якісь туристи обернулися на той вигук.

– Інший історик, Денис Зубрицький, у «Хроніці міста Львова» згадував, що львів'яни категорично відмовилися присягати на вірність московському царю.

– То що ж робилося в голові гетьмана? Думаю, це було складне рішення. Українське місто, яке перебувало під Польщею, виховало його і заклало певні життєві пріоритети. Як би я міг відмовитися від Василівки тільки тому, що її зараз окупували ті самі московити? На сьогодні там заправляють зрадники й колаборанти, але є й свої, які потерпають від ворога в катівнях!

– Справді, той вибір був непростим, бо на Львові зійшлися інтереси не окремих людей, а правителів держав. Так, Михайло Грушевський, проштудювавши історичні джерела того часу, дійшов висновку,